

พุทธศิลป์ : ประวัติ พัฒนาการ และอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของประชาชน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

Buddhist Arts: Historical, Development and Influences on People's Living in
the North – Eastern Region

¹อดุลย์ หลานวงศ์, ²พระภาณุวัฒน์ จันทาพูน และ ³พระมหาภิรัฐกรณ พันนาวา

¹Adun Lanwong, ²Phra Panuwat Juntapoon and ³Phramaha Piratkorn Punnawa

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khonkaen Campus, Thailand

E-mail: ¹adun.lan@mcu.ac.th, ²phranuwat.chan@mcu.ac.th, ³piratkorn.pun@mcu.ac.th

Received April 3, 2022; Revised April 15, 2022; Accepted May 15, 2022

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดและพัฒนารูปแบบของพุทธศิลป์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 2) เพื่อศึกษาลักษณะสำคัญและการเรียนรู้พุทธศิลป์ที่สำคัญในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 3) เพื่อศึกษาคุณค่าและอิทธิพลของพุทธศิลป์ที่สำคัญในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้ข้อมูลภาคสนามจากผู้ให้ข้อมูลจากพื้นที่ จำนวน 65 รูป/คน จากจังหวัดขอนแก่น กาฬสินธุ์ หนองคาย สกลนคร และจังหวัดอุบลราชธานี วิเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอผลการวิจัยในลักษณะพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า 1) พุทธศิลป์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือในการนำคติความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับการสร้างรูปเคารพที่เป็นประติมากรรมที่ได้รับอิทธิพลความเชื่อจากชาวกรีก พุทธศิลป์ที่สำคัญ เช่น พระธาตุพนม พระธาตุเชิงชุม และพระพุทธรูปหินทรายแกะสลัก เป็นต้น 2) ลักษณะสำคัญและการเรียนรู้พุทธศิลป์ที่สำคัญในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า พุทธศิลป์ที่สำคัญ คือ การสร้างพระธาตุเจดีย์ศรีสองรัก การบูรณปฏิสังขรณ์พระธาตุพนมและพุทธศิลป์แห่งอื่นๆ ที่ชำรุดทรุดโทรมตามกาลเวลาและเมื่อมีการย้ายเมืองในยุครัตนโกสินทร์ตอนต้นปรากฏว่ามีการอัญเชิญพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองมาเพื่อเป็นขวัญและกำลังใจของคนละ แสดงให้เห็นถึงความศรัทธาต่อพระรัตนตรัยอย่างมั่นคงในการประดิษฐานพระพุทธรูปศาสนาในบ้านเมืองที่เหมาะสมนั่นเอง 3) คุณค่าและอิทธิพลของพุทธศิลป์ พบว่า พุทธศิลป์ส่งผลต่อความเชื่อความเลื่อมใสศรัทธาของคนในชุมชน พัฒนาการเป็นคติ ความเชื่อ วัฒนธรรมประเพณีที่งดงามในพื้นที่ต่างๆ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

คำสำคัญ: พุทธศิลป์; ประวัติ; พัฒนาการ; การดำรงชีวิตของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

Abstract

The objectives of this research paper were 1) to study the concept and development of Buddhist art in the northeastern region, 2) to study the important characteristics and learning of Buddhist arts in the northeastern region, and 3) to study the value and influence of Buddhist art. important in the Northeast. This research is a qualitative research. Using field data from 65 area data contributors from Khon Kaen, Kalasin, Nong Khai, Sakon Nakhon and Ubon Ratchathani provinces, the data were analyzed and the results were presented in a descriptive manner.

The results of the research were as follows: 1) Buddhist arts in the northeastern region in applying beliefs related to the creation of sculptures that were influenced by Greek beliefs. Important Buddhist arts such as Phra That Phanom, Phra That Choeng Chum and carved sandstone Buddha images, etc. 2) Important characteristics and important learning of Buddhist arts in the northeastern region, found that the important Buddhist arts are the construction of Phra That Chedi Si Song Rak, the restoration of Phra That Phanom and other Buddhist arts. which has deteriorated over time and when the city moved in the early Rattanakosin era, it appears that the Buddha image of the country was summoned to be the morale of the group Demonstrates a firm faith in the Triple Gem in establishing Buddhism in a suitable country. 3) Values and influences of Buddhist arts. It was found that Buddhist arts affected the beliefs and faith of people in the community, developing into beautiful cultural traditions in different areas from the past to the present.

Keywords: Buddhist Arts; Historical; Development; Influences on people's Living in the North – Eastern Region

บทนำ

พุทธศิลป์ได้กำเนิดขึ้นในโลกกว่า 2,00 ปี พุทธศิลป์ที่สร้างขึ้นในยุคพุทธกาลเน้นประโยชน์การใช้สอยเป็นสำคัญ และมุ่งพัฒนาที่ตัวบุคคลเป็นหลัก จึงปรากฏพุทธศิลป์ประเภทสถาปัตยกรรมที่เป็นส่วนของอาคาร สถานที่เท่านั้น ต่อมายุคหลังพุทธกาลจึงปรากฏประติมากรรมกล่าว คือ พระพุทธรูปที่ได้รับอิทธิพลความเชื่อจากชาวกรีกที่นิยมสร้างรูปเคารพแทนเทพเจ้าที่ตนนับถือ (Department of Religious Affairs, 1982) พระพุทธรูปนั้นเริ่มแพร่หลายกระจายในยุคที่มีพระสาวกเข้ามาประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนาในรัชสมัยพระเจ้าอโศก และการติดต่อทางการค้า จนเป็นที่นิยมสร้างเป็นเครื่องหมาย

เตือนใจ เตือนสติ เมื่อใดที่ผู้คนมีความทุกข์ ทั้งทางกายและใจ (Somdej Phra Buddhakosachan P. A. Payutto, 2018) เมื่อได้เพ่งดูพระพุทธรูปและสวดมนต์ที่เป็นบทคำสอน ความทุกข์ก็จะลดลง (Yammuang, 1994) พระพุทธรูปจึงเป็นเครื่องหมายของการดับทุกข์ดับปัญหา เป็นสิ่งที่มีคุณค่าทางจิตใจในด้านความดีงาม เป็นสิ่งประกอบในศาสนพิธี (Thungmhungmee, 2017) การปฏิบัติศาสนพิธีใดๆ ของชาวพุทธย่อมจะต้องมีพระพุทธรูปเข้าไปเกี่ยวข้องด้วยเสมอ รวมไปถึงราชพิธีและรัฐพิธีที่มีพิธีทางศาสนา (Khamwansa, 1991)

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเมื่อครั้งอดีตที่ผ่านมาหรือในปัจจุบัน ประชาชนในพื้นที่ส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนาเป็นหลัก และมีวิถีชีวิต ประเพณีและวัฒนธรรมล้วนแต่ผูกพันกับพระพุทธศาสนา กระแสยุคโลกาภิวัตน์ส่งผลกระทบต่อการดำรงชีวิต ศิลปะและวัฒนธรรม รวมทั้งความสัมพันธ์กับศิลปะต่างๆ ในทิศทางที่เหมาะสม (Prachonsan, 2018) ซึ่งยังขาดการศึกษาวิเคราะห์แนวโน้มและทิศทางของพุทธศิลป์กับกระบวนการจัดการองค์ความรู้ใหม่ในการสืบทอดภูมิปัญญาอันเป็นมรดกของท้องถิ่นอีสาน (Saising, 2011) พุทธศิลป์ก่อให้เกิดผลอันเป็นคุณค่าทางจิตใจ ให้เกิดความเกษมเบิกบาน กลั่นเป็นความสุขและร่มเย็น (Sukkum, 2021) จึงกล่าวได้ว่า พุทธศิลป์เป็นเสมือนสะพานบุญ หรือเป็นสื่อที่น้อมนำความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา พุทธศิลป์ปรากฏอยู่ทุกประเภท จึงเป็นประจักษ์พยานแห่งความศรัทธาอันของพุทธบริษัทต่อ ๆ กันมาทุกยุคทุกสมัย ที่ได้ปรากฏต่อสายตาจนมาถึงปัจจุบัน (Wirapriyakun, 2011)

ดังนั้นการศึกษาประวัติ พัฒนาการ และอิทธิพลของพุทธศิลป์โดยเฉพาะพระพุทธรูปองค์สำคัญประจำจังหวัดในแต่ละจังหวัดของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อสร้างชุดความรู้เกี่ยวกับพุทธศิลป์ที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของประชาชน อันจะเกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมสืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดและ พัฒนาการของพุทธศิลป์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
2. เพื่อศึกษาลักษณะสำคัญ และการเรียนรู้พุทธศิลป์ที่สำคัญ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
3. เพื่อศึกษาคุณค่าและอิทธิพลของพุทธศิลป์ที่สำคัญในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

การทบทวนวรรณกรรม

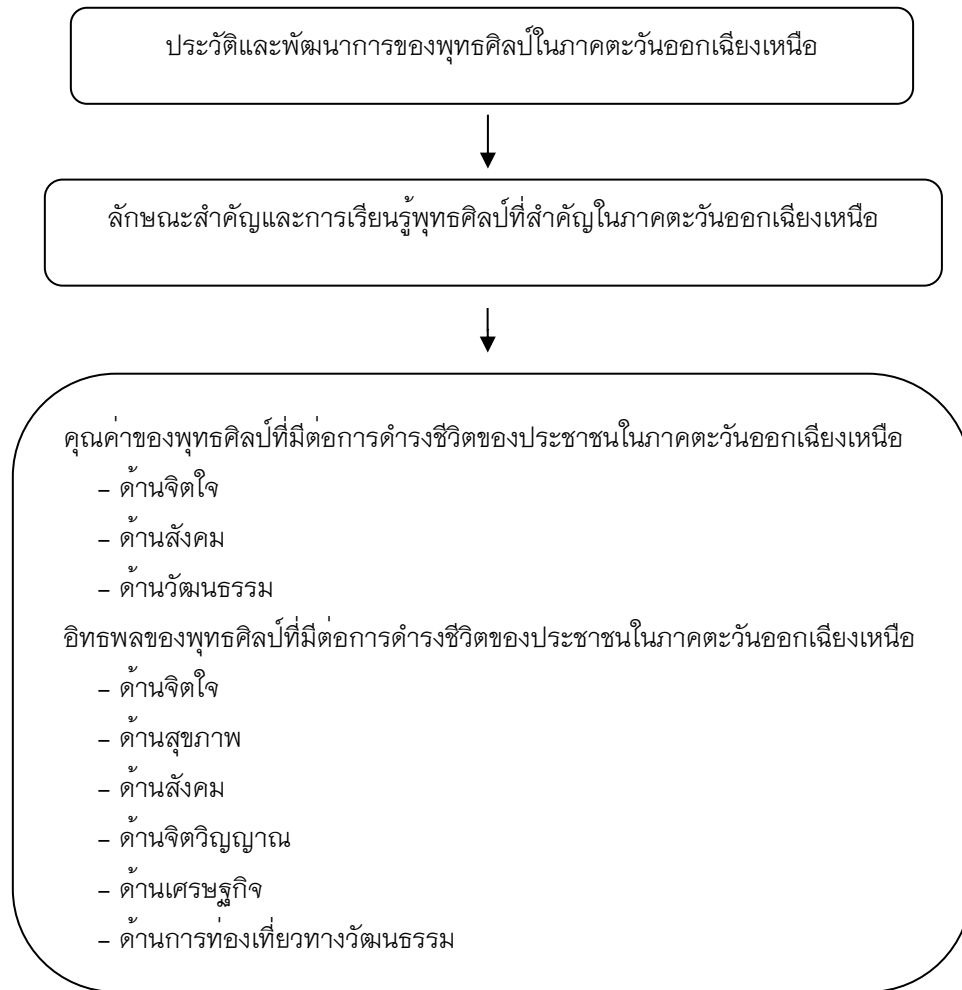
พุทธศิลป์ มาจากคำว่า พุทธะ + ศิลปะ พุทธะ หมายถึง เรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า หรือเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา เป็นศิลปะเป็นงานที่สร้างสรรค์ขึ้นจากความสามารถของมนุษย์ (Royal Academy, 2003) ซึ่งความสามารถในการสร้างสรรค์งานศิลปะนี้ได้รับแรงดลใจจากธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ก่อให้เกิดความประทับใจ ความสะเทือนใจ แล้ว

ถ่ายทอดออกมาเป็นงานทางศิลปะ เพื่อบอกกล่าวให้ผู้อื่นได้รับรู้หรือเข้าใจในความคิด และเพื่อเป็นสื่อความเข้าใจระหว่างมนุษย์ด้วยกัน (Komutrattananon, 1996) รวมทั้งเพื่อช่วยผ่อนคลายความตึงเครียดทางอารมณ์ ศิลปะไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ถ้ามีมาเองไม่มีผู้ใดสร้างนั้น ไม่ถือว่าเป็นศิลปะ สิ่งต่าง ๆ ในธรรมชาติมีมากมายทั้งดงาม น่าทึ่งถ้ามีผู้สร้างขึ้นมา จึงจะถือว่าเป็นศิลปะ ซึ่งเป็นการเชื่อมโยงภูมิปัญญาการสร้างงานพุทธศิลป์ในอดีต ไปสู่การสร้างสรรคงานทัศนศิลป์ในปัจจุบัน ที่สามารถสะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าและความสำคัญของภูมิปัญญาอันเป็นแก่นของวัฒนธรรม (Thungmhungmee, 2017) จึงเป็นเหตุให้ศิลปะของแต่ละกลุ่ม แต่ละชาติ แต่ละภาษาจึงแตกต่างกันไป แม้แต่ละกลุ่มของพระพุทธศาสนาเองก็แตกต่างกันในแต่ละนิกาย แต่ละท้องถิ่น แต่ละกลุ่มชนหรือแต่ละเผ่าพันธุ์ (Thankaew, 2012) เป็นการสร้างสรรค์พุทธศิลป์เป็น 3 ประเภท ได้แก่ จิตรกรรม ปติมากรรม และสถาปัตยกรรมนั้น เป็นศิลปะที่ช่างผู้มีความสามารถได้สร้างสรรค์ขึ้นด้วยความศรัทธาในพระพุทธศาสนา และอุทิศเป็นพุทธบูชา พุทธศิลป์นั้น ยังแฝงไปด้วยปรัชญาธรรมและคุณค่าด้านต่าง ๆ (Manichot, 1986) เพื่อสะท้อนในศรัทธาและความมั่นคงในพระพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกชน

จากการทบทวนวรรณกรรม สรุปได้ว่า พุทธศิลป์ เป็นงานศิลปะที่ซึ่งศิลปิน สร้างขึ้นเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา หรือสร้างขึ้นเพื่อรับใช้พระพุทธศาสนาโดยเฉพาะที่เป็นงานจิตรกรรม ได้แก่ ภาพเขียนฝาผนังโบสถ์ วิหาร งานประติมากรรม ได้แก่ พระพุทธรูป และงานสถาปัตยกรรม ได้แก่ ศาลาการเปรียญ โบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญ สถูป เจดีย์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา พุทธประวัติ พระธรรมคำสอน วิถีชีวิตชาวบ้าน ส่งผลให้งานพุทธศิลป์เป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมไทย ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำไปประกอบการนำเสนอในกรอบแนวคิดการวิจัย และผลการวิจัยต่อไป

กรอบแนวคิดการวิจัย

ในการวิจัยเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ พัฒนาการและอิทธิพลของพุทธศิลป์ประเภทพระพุทธรูป คู่ม่านคู่มือง ในพื้นที่ 5 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดขอนแก่น จังหวัดกาฬสินธุ์ จังหวัดหนองคาย จังหวัดอุดรธานี และจังหวัดสกลนคร สามารถสรุปเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย (Conceptual framework) ได้ดังนี้

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยเรื่อง พุทธศิลป์ : ประวัติ พัฒนาการ และอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นการวิจัยในเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในภาคสนามโดยใช้วิธีวิจัยแบบผสมผสาน ดังนี้

1. การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary Study) ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับพระไตรปิฎก หนังสือ รายงานการวิจัย เอกสารแสดงความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นแนวคิด หลักการ ความเป็นมาเกี่ยวกับพุทธศิลป์ โดยเฉพาะประวัติ พัฒนาการ และอิทธิพลต่อการดำรงชีวิต ค้นคว้า และรวบรวมข้อมูล จากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับแนวคิด พุทธศิลป์ : ประวัติ พัฒนาการ และอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทั้งหนังสือ ตำรา รายงานการวิจัยและเอกสารอื่น ๆ สรุปผลการวิจัยที่ทำให้เห็นถึงแนวคิดพุทธศิลป์ ประวัติ พัฒนาการ และอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

2. การศึกษาในภาคสนาม (Field Study) โดยศึกษาจากกลุ่มเป้าหมายเพื่อให้ทราบถึงแนวคิด พุทธศิลป์ ประวัติ พัฒนาการ และอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ประกอบงานวิจัยแล้วนำเสนองานวิจัยเชิงพรรณนา โดยคัดเลือก พระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมือง จำนวน 5 องค์ ในพื้นที่ 5 จังหวัด สัมภาษณ์ประชาชนในชุมชน จำนวน 5 กลุ่มเป้าหมาย โดยการกำหนดกลุ่มเป้าหมายด้วยการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

การศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อยร่วมกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลเชิงนโยบายที่มีมุมมองต่อแนวคิดพุทธศิลป์ ประวัติ พัฒนาการ และอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดำเนินการวิเคราะห์ แนวคิดพุทธศิลป์ ประวัติ พัฒนาการ และอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการวิจัย โดยนำมาวิเคราะห์ตามประเด็นที่สำคัญคือ แนวคิดพุทธศิลป์ ประวัติ พัฒนาการและอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทั้งนี้จะเน้นการนำผลการวิจัยมาเผยแพร่ต่อสาธารณชนได้ทราบ และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่อื่นต่อไปด้วย

พื้นที่การวิจัยและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant)

พื้นที่การวิจัย การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนดพื้นที่ในการวิจัย คือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งประกอบด้วย 5 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดขอนแก่น กาฬสินธุ์ หนองคาย สกลนคร และจังหวัดอุบลราชธานี มีพื้นที่ศึกษาวิจัย ดังนี้

1. จังหวัดขอนแก่น ได้แก่ พระพุทธพระลับ วัดธาตุ
2. จังหวัดกาฬสินธุ์ ได้แก่ พระพุทธนิโรคนคราย วัดกลาง
3. จังหวัดหนองคาย ได้แก่ หลวงพ่อพระใส วัดโพธิ์ชัย
4. จังหวัดอุบลราชธานี ได้แก่ หลวงพ่ออินทร์แปลง วัดมหาวนาราม
5. จังหวัดสกลนคร ได้แก่ หลวงพ่อพระองค์แสน วัดพระธาตุเชิงชุมวรวิหาร

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) โดยสัมภาษณ์ประชาชนในชุมชน จำนวน 5 กลุ่มเป้าหมาย โดยการกำหนดกลุ่มเป้าหมายด้วยการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ได้แก่

1) พระสังฆาธิการ	จำนวนพื้นที่ละ 3 รูป
2) นักวิชาการ	จำนวน 5 รูป/คน
3) ผู้นำชุมชน	จำนวนพื้นที่ละ 3 คน
4) ปราชญ์ชาวบ้าน/ผู้นำทางพิธีกรรม	จำนวนพื้นที่ละ 3 คน
5) ประชาชนทั่วไป	จำนวนพื้นที่ละ 3 คน
รวมทั้งสิ้น	จำนวน 65 รูป/คน

เครื่องมือการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ เป็นแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับพุทธศิลป์ : ประวัติ พัฒนาการ และอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

- 1) ศึกษาค้นคว้าจากหนังสือ เอกสาร ทฤษฎีระเบียบต่างๆ ที่เกี่ยวกับแนวคิดพุทธศิลป์ ประวัติ พัฒนาการ และอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
- 2) นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาค้นคว้ามาประมวลความรู้สรุปเป็นกรอบแนวคิด กำหนดขอบเขตการวิจัยและกำหนดเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- 3) สร้างแบบสัมภาษณ์ตามวัตถุประสงค์การวิจัย สอดคล้องกับกรอบแนวคิด เพื่อให้ครอบคลุมขอบเขตของการทำวิจัย
- 4) นำแบบสัมภาษณ์ที่สร้างเสร็จแล้วเสนอผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตรวจสอบแก้ไขปรับปรุงให้มีความตรงตามเนื้อหา

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลคณะผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่หลากหลาย เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา โดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Observations Participant) เป็นการสังเกตพฤติกรรมและการแสดงออกของฝ่ายต่างๆ ที่จะทำควบคู่กับการสัมภาษณ์พระสงฆ์ ผู้นำชุมชน ประชาชน ปราชญ์ชาวบ้านหรือผู้นำทำพิธีกรรมในพื้นที่ และเข้าร่วมกิจกรรมกับประชาชนในชุมชน ที่เป็นกรณีศึกษา เพื่อเห็นคุณค่าและอิทธิพลของพระพุทธรูปบ้านคูเมืองต่อประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

การสัมภาษณ์ ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) สำหรับพระสงฆ์ ผู้นำชุมชน ประชาชน ปราชญ์ชาวบ้านหรือผู้นำทำพิธีกรรม และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาระหว่างวัดและชุมชน

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล การศึกษาทั้งในเชิงเอกสาร (Documentary Research) และข้อมูลเชิงประจักษ์จากการสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อย เป็นกระบวนการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยคณะผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์โดยการสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ ตามประเด็นดังนี้

- 1) วิเคราะห์แนวคิดประวัติ พัฒนาการการสร้างพุทธศิลป์ประเภทพระพุทธรูป และวัฒนธรรมประเพณี ข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ ลักษณะสำคัญ ตลอดจนปรัชญาธรรมที่ปรากฏในพระพุทธรูปบ้านคูเมืองทั้ง 5 องค์

2) วิเคราะห์แนวคิดทฤษฎีที่สัมพันธ์และสอดคล้องกับการศึกษาคุณค่าและอิทธิพลของพระพุทธรูปบ้านคูเมืองต่อการดำรงชีวิตของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้อง

3) วิเคราะห์แนวคิด ประวัติ พัฒนาการ ลักษณะสำคัญพุทธศิลป์ คุณค่าและอิทธิพลของพระพุทธรูปบ้านคูเมือง การประยุกต์ใช้หลักธรรมในการดำรงชีวิตอันเกิดขึ้นจากการระลึกคุณค่าของพระรัตนตรัย ตลอดจนถึงศึกษาการเข้าร่วมประเพณีพิธีกรรมของประชาชน ที่มีผลให้เกิดปรากฏการณ์ทางสังคม เช่น การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม เป็นต้น ในการดำเนินการศึกษาวิจัย

4) สรุปและนำเสนอผลการศึกษาที่ได้ทั้งจากการศึกษาในเชิงเอกสารและภาคสนาม โดยนำมาวิเคราะห์ตามประเด็นที่สำคัญ คือ แนวคิด หลักการ ความเป็นมา ลักษณะสำคัญของพุทธศิลป์ปรัชญาธรรมที่ปรากฏในพระพุทธรูป ตลอดจนถึงคุณค่าและอิทธิพลของพระพุทธรูปบ้านคูเมืองต่อการดำรงชีวิตของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในมิติต่าง ๆ ทั้งนี้เน้นการนำผลการศึกษาวิจัยมาเผยแพร่ให้รัฐบาล คณะสงฆ์ ผู้บริหารและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในระดับประเทศได้รับทราบ

การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย

การนำเสนอข้อมูลจะอยู่ในลักษณะการพรรณนา (Descriptive Presentation) ประกอบภาพถ่าย และการพรรณนาความประกอบการบรรยายเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับประวัติ พัฒนาการ ลักษณะสำคัญของพุทธศิลป์ ปรัชญาธรรมที่ปรากฏในพระพุทธรูป ตลอดจนถึงคุณค่าและอิทธิพลของพระพุทธรูปต่อการดำรงชีวิตของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อนำไปสู่การอนุรักษ์และการประยุกต์ใช้ในระดับนโยบาย ชุมชน องค์กร และปัจเจกบุคคล

ผลการวิจัย

1. แนวคิดและการพัฒนาการของพุทธศิลป์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

พุทธศิลป์ เป็นงานศิลปะที่ซึ่งศิลปิน สร้างขึ้นเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา หรือสร้างขึ้นเพื่อรับใช้พระพุทธศาสนาโดยเฉพาะที่เป็นงานจิตรกรรม ได้แก่ ภาพเขียนฝาผนังโบสถ์ วิหาร งานประติมากรรม ได้แก่ พระพุทธรูป และงานสถาปัตยกรรม ได้แก่ ศาสนสถานที่เป็นโบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญ สถูปเจดีย์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา พุทธประวัติ พระธรรมคำสอน วิถีชีวิตชาวบ้าน ส่งผลให้งานพุทธศิลป์เป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมไทย สะท้อนลักษณะนิสัย บุคลิกภาพ ของคนไทยที่มีความสุภาพ อ่อนน้อม รักสงบ แจ่มใส สนุกสนาน เป็นสื่อการเรียนรู้ที่สร้างความรู้ ความเข้าใจและจินตนาการที่ส่งผลเชิงบวกต่อพฤติกรรมของคนในสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

พุทธศิลป์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่สำคัญ คือ การสร้างพระพุทธรูป พระพุทธรูปสำคัญที่ได้พบในดินแดนภาคอีสานของไทยมีทั้งที่สร้างขึ้นในดินแดนแถบนี้กับส่วนหนึ่งมีการอัญเชิญเข้ามายังประเทศไทยโดยเฉพาะในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นได้พบหลักฐานเป็นจำนวนมาก ที่สำคัญคือเมื่อครั้ง

ไทยรบชนะอาณาจักรลาวล้านช้างในสมัยรัชกาลที่ 1 และ รัชกาลที่ 3 ได้อัญเชิญพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองของลาวจากนครเวียงจันทน์มาเป็นจำนวนหนึ่ง ส่วนหนึ่งของพระพุทธรูปประดิษฐานตามหัวเมืองที่ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำโขง ได้แก่ หนองคาย นครพนม เป็นต้น อีกส่วนหนึ่งได้อัญเชิญลงมายังกรุงเทพมหานคร ตัวอย่างเช่น พระบาง พระใส (สายน์) พระเสริม พระแสน พระแซกคำ พระอรุณ เป็นต้น โดยพระใส (สายน์) พระเสริม และพระแสน ประดิษฐานที่วัดปทุมวนารามพระแสนอีกองค์หนึ่งประดิษฐานที่วัดหงส์รัตนารามส่วนพระอรุณประดิษฐานที่วัดอรุณราชวรารามสำหรับพระเสริม พระแสน ซึ่งประดิษฐานที่วัดปทุมวนารามนั้นเป็นฝีมือช่างล้านนาในสกุลช่างแถบเมืองเชียงรายและเชียงใหม่

2. ลักษณะสำคัญ และการเรียนรู้พุทธศิลป์ที่สำคัญในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

การวิเคราะห์ข้อมูลพุทธศิลป์ที่สำคัญในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จากจังหวัดขอนแก่น ภาพลัคน์ หนองคาย สกลนคร และจังหวัดอุบลราชธานี ดังนี้ ได้แก่ 1) พระพุทธรูปพระลับ วัดธาตุ จังหวัดขอนแก่น 2) พระพุทธรูปนิรโรคันตราย หรือหลวงพ่อดำขุ่มเย็น วัดกลาง จังหวัดกาฬสินธุ์ 3) หลวงพ่อพระใส วัดโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย 4) หลวงพ่อพระองค์แสน วัดพระธาตุเชิงชุมวรวิหาร จังหวัดสกลนคร และ 5) พระเจ้าใหญ่อินทร์แปลง วัดมหาวนาราม พระอารามหลวง จังหวัดอุบลราชธานี ถือได้ว่าพุทธศิลป์ที่สำคัญในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเป็นพระพุทธรูปเก่าแก่โบราณมีพุทธลักษณะเฉพาะแต่ละองค์ นอกจากนั้น การเรียนรู้พุทธศิลป์ที่มีองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเกี่ยวกับการสร้างและวัสดุที่นำมาสร้าง ตลอดจนปรัชญาธรรมทางพระพุทธศาสนาที่แฝงอยู่ในพุทธลักษณะของพระพุทธรูป คุณค่าและอิทธิพลของพุทธศิลป์ด้านจิตใจ พระพุทธรูปเป็นศูนย์รวมจิตใจและเป็นที่พักพิง (นาถะ) ของประชาชนในภูมิภาคอีสาน ทั้งในแง่ของรูปเคารพแทนพระศาสดา การได้ทรรคณาทำให้ระลึกถึงองค์คุณของพระบรมศาสดาผ่านพุทธลักษณะ คือ พระปัญญาธิคุณ พระบริสุทธิคุณ และพระมหากรุณาธิคุณ (Mahachulalongkornrajavidyalaya University, 1996) อีกนัยหนึ่งคติการบนบานขอพรจากพระพุทธรูปที่ผู้คนแถบเอเชียอาคเนย์นับถือสืบบรรพบุรุษ นิยมการอ้อนวอนสิ่งลี้ลับส่งผลมายังพระพุทธศาสนาในแบบผสมผสาน กล่าวคือเปลี่ยนจากวิงวอน บนบานผีหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ก็เปลี่ยนเป็นการขอพรจากพระพุทธรูปภูมิแทนคติเดิม คุณค่าและอิทธิพลของพุทธศิลป์ด้านเศรษฐกิจ พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ คู่บ้านคู่เมือง จะมีประเพณีสำคัญประจำปีที่เป็นสัญลักษณ์หมายผู้คนให้มาร่วมกันแสดงออก หรือมีพิธีกรรมร่วมกัน ส่วนใหญ่แล้วจะตรงกับวันสงกรานต์ซึ่งถือเป็นวันเปลี่ยนศักราชใหม่ ผู้คนส่วนใหญ่มีความเชื่อว่าถ้าได้เริ่มต้นใหม่ด้วยการทำบุญ บุญจะช่วยให้ตนได้ประสบแต่ความสำเร็จ ปลอดภัย ประเพณีเหล่านี้รวมเอาผู้คนจากทั่วสารทิศมารวมตัวกัน ทำให้การท่องเที่ยวในชุมชน ตำบล จังหวัดนั้นมีการไหลเวียนทางเศรษฐกิจ และงานที่รองรับกับค่านิยม เช่น ดอกไม้บูชาพระเครื่อง พวงมาลัย ถ้วยรูป เสื้อผ้า สิ้นค้าท้องถิ่น เป็นต้นคุณค่าและอิทธิพลของพุทธศิลป์ด้านชุมชนและสังคม พระพุทธรูปเป็นศูนย์รวมใจของผู้คนในภูมิภาคอีสาน เป็นของคู่บ้านคู่เมืองมาแต่โบราณ อีกทั้งยังเป็นตัวแทนของคุณค่าความดีสูงสุดที่ผู้คนกราบไหว้ บูชา ส่วนสิ่งที่ซ่อนอยู่ภายในพระพุทธรูปภูมิ คือ

หลักพุทธธรรมที่เป็นแก่นแท้ เครื่องร้อยเรียงชุมชนและสังคม ให้มีความสามัคคี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เห็นอกเห็นใจกันอย่างพี่น้อง ยึดโยงไปถึงวิถีชุมชน อาชีพเกษตรกรรมที่มีมาช้านานก็ถูกผนวกด้วยบุญกริยา วัตถุทางพระพุทธศาสนากลายเป็นประเพณีที่เรียกว่า ฮีต 12 จนถึงปัจจุบัน (Khamwansa, 991)

พระพุทธรูปในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในพื้นที่ 5 จังหวัด มีเนื้อหาคุณค่าและอิทธิพลด้านจิตใจ ดังนี้

1) พระพุทธพระลับ วัดธาตุ พระอารามหลวง จังหวัดขอนแก่น เป็นพระพุทธรูปมีความสำคัญ ศูนย์รวมจิตใจของประชาชนชาวจังหวัดขอนแก่น ที่มีความเคารพศรัทธาเลื่อมใสในความศักดิ์สิทธิ์ของพระพุทธพระลับ ยังเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวและการเข้าถึงพระพุทธศาสนา ซึ่งเหมาะสมกับความเชื่อและวัฒนธรรมของคนอีสาน อีกทั้งยังเชื่อว่า หากผู้ใดได้ไปกราบไหว้หลวงพ่อบุญพระลับ ก็จะได้รับโชคลาภ ตามที่ตนปรารถนา

ภาพที่ 1 พระพุทธพระลับ วัดธาตุ พระอารามหลวง จังหวัดขอนแก่น

2) พระพุทธรูปโรคนันตราย หรือหลวงพ่อบุญองค์ดำชุ่มเย็น วัดกลาง พระอารามหลวง จังหวัดกาฬสินธุ์ ในด้านจิตใจมีอิทธิพลต่อความเชื่อของผู้คนในชุมชนชาวจังหวัดกาฬสินธุ์มาโดยตลอด ทั้งทางด้านการเจ็บป่วยไม่สบาย การบ่การบนเกี่ยวกับการเดินทาง การศึกษา การสอบแข่งขันเพื่อให้ได้คะแนนในอันดับต้น ๆ

ภาพที่ 2 พระพุทธรูปรัตนตรัย วัดกลาง จังหวัดกาฬสินธุ์

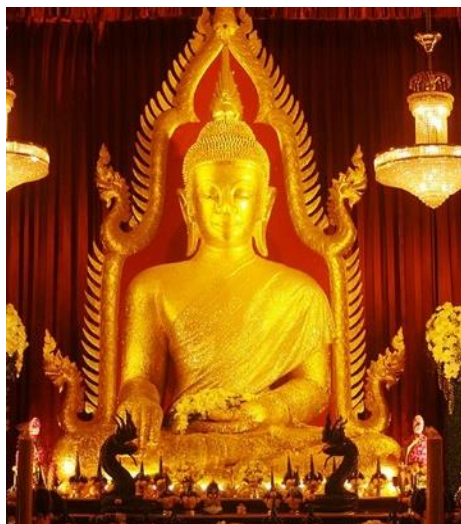
3) หลวงพ่อพระใส วัดโพธิ์ชัย พระอารามหลวง จังหวัดหนองคาย พบว่าบุคคลตั้งแต่ระดับข้าราชการ พ่อบ้านพ่อเมืองก็จะไปกราบไหว้ขอพรให้ตนเจริญด้วยศถาบรรดาศักดิ์ ตามที่ตนจะพึงมีพึงได้ และส่วนใหญ่ในระดับประชาชนมีความเชื่อว่า ถ้าหากได้บนบาน ศาลกล่าวหลวงพ่พระใสแล้ว จะสมหวังตามที่ตนตั้งความปรารถนา เรื่องราวของหลวงพ่พระใสยังคงถูกกล่าวขานรูปของตำนานความศักดิ์สิทธิ์

ภาพที่ 3 หลวงพ่พระใส วัดโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย

4) พระเจ้าใหญ่อินทร์แปลง วัดมหาวนาราม พระอารามหลวง จังหวัดอุบลราชธานี พบว่าเมื่อมีวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาและวันสำคัญของชาติ ทางหน่วยราชการและเอกชนนิยมมาจัดพิธีที่วัดนี้ตลอด ทำให้วัดมีกิจกรรมทั้งในระดับวัด ชุมชน สังคม ผู้คนเคยมากราบไหว้ขอพรและบนบานต่อ

พระเจ้าใหญ่อินทร์แปลงให้ช่วยบำบัดเป่าโรคให้หาย ถ้าหากว่าหายดีแล้วก็จะมาแก้บนและมาปรมณิบัติ หลวงพ่อ ปรากฏว่าหายจากโรคภัย ทำให้ทุกวันนี้ได้มาปรมณิบัติทำงานในพระวิหาร

ภาพที่ 4 พระเจ้าใหญ่อินทร์แปลง วัดมหาวนาราม จังหวัดอุบลราชธานี

5) หลวงพ่อพระองค์แสน วัดพระธาตุเชิงชุมวรวิหาร จังหวัดสกลนคร จากบทสัมภาษณ์ พบว่าปณิธานสถานศักดิ์สิทธิ์คู่มือเมืองสกลนครแห่งนี้อยู่ที่วัดพระธาตุเชิงชุมวรวิหาร ซึ่งชาวสกลนครเชื่อว่าการมาสักการะพระธาตุเชิงชุมจะช่วยให้รอดพ้นจากอันตรายทั้งปวง รวมถึงขอพรให้มีโชคลาภ ได้เงิน หมั่นเงินแสน

ภาพที่ 5 หลวงพ่อพระองค์แสน วัดพระธาตุเชิงชุมวรวิหาร จังหวัดสกลนคร

3. คุณค่าและอิทธิพลของพุทธศิลป์ที่สำคัญในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

1) คุณค่าและอิทธิพลของพุทธศิลป์ด้านเศรษฐกิจ พระพุทธรูปเป็นพุทธศิลป์ที่ทรงคุณค่าและอิทธิพลต่อประชาชน ชุมชน สังคมและประเทศชาติ โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจรายได้ของชุมชน โดยรอบที่พระพุทธรูปสำคัญประดิษฐานอยู่ เกิดจากการท่องเที่ยว การทัศนศึกษาหาข้อมูล ศึกษาประวัติศาสตร์ อันส่งผลถึงการจ้างงาน การพัฒนาชุมชนและสังคม การเกิดจิตอาสาขึ้นเพื่องานอนุรักษ์งานพุทธศิลป์ ดังนั้น เพื่อให้การศึกษาคุณค่าและอิทธิพลของพุทธศิลป์ด้านเศรษฐกิจ โดยเกิดขึ้นจากพระพุทธรูปสำคัญในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทำให้เกิดการใช้จ่ายเป็นการสร้างรายได้ให้เกิดขึ้นแก่ชุมชน โดยเกิดจากความเลื่อมใสศรัทธาในองค์พระปฏิมาทำให้เกิดการสร้างรายได้แก่ชุมชนและสังคมรอบวัดดังผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ดังนี้

“พระพุทธรูปที่มีความศักดิ์สิทธิ์ และมีความสำคัญเป็นที่พึ่งของชุมชนตลอดถึงจังหวัดใกล้เคียง เมื่อทางวัดจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา หรือวันสำคัญของชาติโดยทางส่วนราชการใช้สถานที่วัด ก็จะมีญาติโยมเดินทางมาร่วมกิจกรรม ทำให้เกิดการท่องเที่ยว ทุกวันนี้ญาติโยมเข้าวัดเยอะเพิ่มมากขึ้นกว่าแต่ก่อน โดยอาศัยการประชาสัมพันธ์ของทางวัดบ้าง ส่วนราชการที่มีส่วนเกี่ยวข้องบ้าง” (Phra Sophonpatanabundit, 2019; Brahmabutra, 2019)

“กิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาและประเพณีการแห่หลวงพ่อดำนั้น เป็นกิจกรรมที่ดึงดูดพี่น้องลูกหลานชาวเมืองกาฬสินธุ์ และคนในจังหวัดใกล้เคียงได้เดินทางมาเคารพกราบไหว้สักการบูชา ก็เกิดการท่องเที่ยวเพื่อชมความงามของพระพุทธรูป นอกจากมากราบไหว้หลวงพ่อดำแล้ว ก็สามารถเดินทางไปท่องเที่ยวตามสถานที่ต่าง ๆ ในจังหวัด” (Phrakrupariyatapattanakit, 2019); Niyompong, 2019)

“...เมื่อมาถึงเมืองหนองคายก็ต้องกราบมาไหว้หลวงพ่อบุญรอดพระใสอันดับแรก ก่อนที่จะไปสถานที่อื่น ๆ เช่น ผาตากเสื้อ สักการะหลวงปู่เทสก์ วัดหินหมากเป้ง ซึ่งล้นแล้วจะต้องเริ่มที่ตรงนี้ ทำให้เกิดการท่องเที่ยวนั่นเอง โดยเฉพาะเทศกาลสำคัญ เช่น ปีใหม่ สงกรานต์ เข้าพรรษา ออกพรรษา คนจะหลั่งไหลมาที่วัดโพธิ์ชัยแห่งนี้เป็นประจำวนมาก บางคนก็มาทุกปีมาปีละหลายรอบ บางคนก็ถือโอกาสช่วงเทศกาลสำคัญหยุดงานมาเข้าวัดทำบุญ ทุกคนมากราบไหว้สักการะบูชาขอพรหลวงพ่อบุญรอดพระใส เสร็จจากกราบไหว้ก็แวะไปชมตลาดท่าเสาซึ่งที่มีของกินของใช้มากมาย เป็นแหล่งรวมสินค้าแล้วแวะทานข้าวที่ตลาดสดเทศบาลข้างวัดโพธิ์ชัย ถือได้ว่ามาวัดโพธิ์ชัยอิ่มท้องอิ่มบุญด้วย...(PhrarajaRattanalongkorn, 2019; Siwong, 2019)

“พระเจ้าใหญ่อินทร์แปลงเป็นพระพุทธรูปที่มีประวัติในด้านการสร้างขึ้นให้พระประธานประจำวัดที่เจ้าเมืองได้สร้างขึ้น โดยแสดงให้เห็นได้ว่า ท่านเจ้าอาวาสในอดีตได้มีวิสัยทัศน์สร้างพระพุทธรูปองค์นี้ให้เป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองอุบลราชธานี ชื่ออันเป็นมงคลนามของพระเจ้าใหญ่อินทร์แปลงที่แผ่ด้วยคฤธรรม และแนวคิดในด้านการประกอบคุณงามความดี ในด้านความศักดิ์สิทธิ์เป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชนและผู้ศรัทธาที่เคารพสักการบูชา เป็นที่พึ่งของประชาชนในด้านจิตใจทำให้มีกำลังใจในการ

ดำรงชีวิต ซึ่งส่งผลดึงดูดให้มีการท่องเที่ยวในด้านพุทธศิลป์ ทำให้นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาจังหวัดอุบลราชธานี จะต้องมากราบไหว้พระเจ้าใหญ่อินทร์แปลง” (Phrakhrusarakitkosol, 2019; Suphakosol, 2019)

2) คุณค่าและอิทธิพลของพุทธศิลป์ด้านชุมชนและสังคม พระพุทธรูปเป็นพุทธศิลป์ที่ทรงคุณค่าและมีอิทธิพลต่อชุมชนและสังคม เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนชุมชน โดยอาศัยกิจกรรมและวัฒนธรรมประเพณี ดังนี้ ในประเพณีสงกรานต์สร้างน้ำขอพร สืบเนื่องจากมีความเชื่อในเรื่องความร่มเย็นเป็นสุขที่จะเกิดขึ้นกับตนเองและครอบครัว และมีประเพณีสำคัญ เช่น ประเพณีแห่ปราสาทผึ้ง จังหวัดสกลนคร ถือเป็นประเพณีงานบุญสำคัญและเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดสกลนคร ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งจะจัดขึ้นในช่วงเดือน 11 หรือช่วงออกพรรษา ในงานแห่ปราสาทผึ้ง จังหวัดสกลนคร ชาวบ้านจากทุกหมู่บ้านจะมีการจัดทำปราสาทซึ่งสร้างมาจากขี้ผึ้งเป็นส่วนประกอบหลัก จากนั้นจะมีการจัดขบวนแห่อย่างสวยงาม อันประกอบไปด้วยการแสดงพื้นบ้าน การแต่งกายพื้นเมือง การรำมวยหรือกระทั่งการฟ้อนญไทย จากนั้นทุกขบวนแห่ปราสาทผึ้งของแต่ละหมู่บ้านจะนำปราสาทผึ้งไปทอดถวาย ณ วิหารหลวงพ่อดงค์แสน ดังผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ดังนี้

“ในช่วงเทศกาลสงกรานต์ของทุกปีนั้น ก็จะมีการจัดงานนมัสการสงกรานต์เพื่อเป็นสิริมงคลต่อชีวิต โดยส่วนใหญ่่นอกจากเทศกาลสงกรานต์แล้ว ก็จะเป็นเทศกาลทำบุญส่งท้ายปีเก่าต้อนรับปีใหม่ เทศกาลเข้าพรรษา-ออกพรรษานำธูปเทียนดอกไม้มาสักการะบูชาหลวงพ่อดงค์แสน ขอพรให้อยู่ดี มีความสุข เดินทางไปมาให้ตลอดปลอดภัย พ่อแม่พามาทำบุญทุกปีในช่วงเทศกาล” (Phra Thepsitthisophon, 2019; Phra Sophonpatanabundit, 2019; PhrarajaRattandlongkorn, 2019; Phrakhrusarakitkosol, 2019; Phasorn, 2019)

“ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งจังหวัดสกลนครถือเป็นประเพณีงานบุญสำคัญและเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดสกลนคร ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งจะจัดขึ้นในช่วงเดือน 11 หรือช่วงออกพรรษา ในงานแห่ปราสาทผึ้งจังหวัดสกลนคร ชาวบ้านจากทุกหมู่บ้านจะมีการจัดทำปราสาทซึ่งสร้างมาจากขี้ผึ้งเป็นส่วนประกอบหลัก จากนั้นจะมีการจัดขบวนแห่อย่างสวยงาม อันประกอบไปด้วยการแสดงพื้นบ้าน การแต่งกายพื้นเมือง การรำมวย หรือกระทั่งการฟ้อนญไทย จากนั้นทุกขบวนแห่ปราสาทผึ้งของแต่ละหมู่บ้านจะนำปราสาทผึ้งไปทอดถวาย ณ วิหารหลวงพ่อดงค์แสน วัดพระธาตุเชิงชุมวรวิหาร ประเพณีแห่ปราสาทผึ้งเป็นประเพณีที่ทำสืบต่อกันมาเป็นเวลานานในภาคอีสานแต่จะเป็นที่รู้จักมากและแพร่หลายในพื้นที่จังหวัดสกลนคร โดยมีจุดประสงค์ของประเพณีที่เกี่ยวข้องกันระหว่างความเชื่อในการทำบุญอุทิศส่วนกุศลแก่ญาติผู้ล่วงลับ และการทำบุญใหญ่ในช่วงออกพรรษาซึ่งเป็นงานบุญที่มีความเชื่อกันอย่างแพร่หลายว่าจะได้รับอานิสงส์มาก” (Phra Thepsitthisophon, 2019)

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการศึกษาด้านพุทธศิลป์ ประวัติ พัฒนาการ และอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของประชาชน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผู้วิจัยได้พบประเด็นที่น่าสนใจจากการวิเคราะห์ข้อมูลหลายประเด็นจึงทำ ประเด็นที่น่าสนใจเหล่านี้เพื่ออภิปรายผล ดังนี้

พุทธศิลป์ คือ ประติมากรรมที่สร้างขึ้นเพื่อประโยชน์ใช้สอยในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งแต่ใน อดีตสมัยพุทธกาล ปรากฏมีสถาปัตยกรรมตามหลักฐานทางเอกสารชั้นต้น คือ พระไตรปิฎก เช่น การ สร้างวัด วิหาร ศาลา กุฏิแล้วแต่เป็นบริโศภวัตถุ ใช้สอยในชีวิตประจำวันของพระสงฆ์ ที่จะปรากฏ มีปูชนียวัตถุสำหรับเป็นอนุสรณ์ระลึกถึงไตรสรณคม ก็จะปรากฏเป็นสถูป เจดีย์ เช่นกรณีของพระพาคัยยะ ทารุจารย์ พระสารีบุตร พระโมคคัลลานะ พุทธศิลป์ในยุคปลายพุทธกาลจึงสอดคล้องกับหลักธรรมที่ว่า ด้วยอุปารหุบุคคล (บุคคลผู้สมควรที่จะสร้างสถูปหรือเจดีย์บรรจุอัฐิไว้เพื่อเป็นที่ระลึกและกราบไหว้ บูชา) ซึ่งมีผลต่อการสร้างพุทธศิลป์เพื่อการกราบไหว้บูชามากขึ้น การสร้างพระพุทธรูปสอดคล้องกับ แนวคิดเรื่องพระพุทธรูป ของ Saising (2011) ว่าพระพุทธรูปไม่ใช่รูปเหมือนของพระพุทธเจ้า แต่เป็นรูป สัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้า พระพุทธรูปแต่ละสกุลช่างแต่ละสมัยจะมีความแตกต่างกันด้านรูปแบบไป บ้าง แต่พระพุทธรูปทุกองค์ล้วนแสดงถึงสัญลักษณ์สำคัญที่เรียกว่า มหาปรัสนลักษณะ คือ ลักษณะของ มหาบุรุษทั้ง 12 ประการ

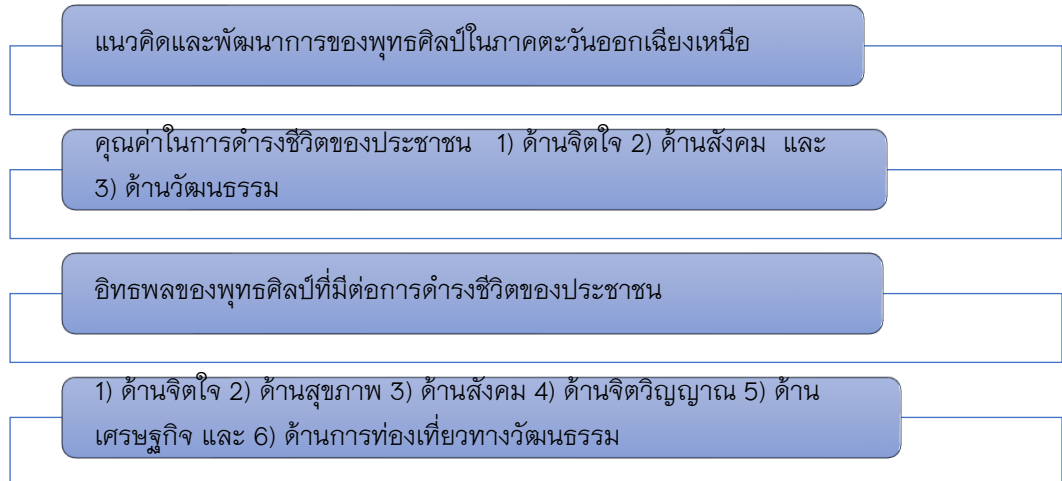
คุณค่าและอิทธิพลของพุทธศิลป์ด้านจิตใจ พระพุทธรูปเป็นศูนย์รวมจิตใจ และเป็นที่ยึด (นา ณะ) ของประชาชนในภูมิภาคอีสาน ทั้งในแง่ของรูปเคารพแทนพระศาสดา ทำให้ระลึกถึงองค์คุณของ พระบรมศาสดาผ่านพุทธลักษณะ คือ พระปัญญาธิคุณ พระบริสุทธิคุณ และพระมหากรุณาธิคุณ อีก หนึ่งคติการบนบานของรากเหง้าเดิมที่ผู้คนแถบเอเชียอาคเนย์นับถือผีบรรพบุรุษ นิยมการอ้อนวอน สิ่งลี้ลับ ส่งผลมายังพระพุทธศาสนาในแบบผสมผสาน กล่าวคือเปลี่ยนจากวิงวอน บนบานผีหรือสิ่ง คักดีลี้ลี้ ก็เปลี่ยนเป็นการขอพรจากพระพุทธรูปภูมิแทนคติเดิม คุณค่าและอิทธิพลของพุทธศิลป์ด้าน เศรษฐกิจ พระพุทธรูปคักดีลี้ลี้ คุ้มบ้านคุ้มเมือง จะมีประเพณีสำคัญประจำปีที่เป็นสัญลักษณ์ให้คุณคน ให้มาร่วมกันแสดงออกหรือมีพิธีกรรมร่วมกัน ส่วนใหญ่แล้วจะตรงกับวันสงกรานต์ ซึ่งถือเป็นวัน เพลิดเพลิน คัก รา ช ใหม่ (Phra Sophonpatanabundit, 2019; Phrakhrusarakitkosol, 2019; Phrakrupariyatapattanakit, 2019; PhrarajaRattanalongkorn, 2019) ผู้คนส่วนใหญ่มีความเชื่อว่าถ้าได้ เริ่มต้นใหม่ด้วยการทำบุญ บุญจะช่วยให้ตนได้ประสบแต่ความสำเร็จ ปลอดภัย ประเพณีเหล่านี้รวม เอาผู้คนจากทั่วสารทิศมารวมตัวกัน ทำให้การท่องเที่ยวในชุมชน ตำบล จังหวัดนั้นมีการไหลเวียนทาง เศรษฐกิจ และงานที่รองรับกับค่านิยม เช่น ดอกไม้บูชาพระ พระเครื่อง พวงมาลัย ถวายรูป เสื้อผ้า สิ้น ค้ำทองถิ่น เป็นต้น สอดคล้องกับ Prachonsan (2018) ที่กล่าวถึง คุณค่าทางเศรษฐกิจและประโยชน์ใช้ สอยในปัจจุบันของสถาปัตยกรรมว่า สถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์คุณค่าทาง สุนทรียภาพ คุณค่าทางสังคมและจิตใจ หรือคุณค่าทางวิทยาการและการศึกษา เพื่อให้เกิดมูลค่าและ

คุณค่าทางเศรษฐกิจทั้งในระดับครอบครัว ระดับท้องถิ่น ระดับชาติ หรือระดับในระดับสากล (Jantaratim et al., 2021) คุณค่าและอิทธิพลของพุทธศิลป์ด้านชุมชนและสังคม (Tan & Damnoen, 2020) พระพุทธรูปเป็นศูนย์รวมใจของผู้คนในภูมิภาคอีสาน เป็นของคู่บ้านคู่เมืองมาแต่โบราณ อีกทั้งยังเป็นตัวแทนของคุณค่าความดีสูงสุดที่ผู้คนกราบไหว้ บูชา ส่วนลึกที่ซ่อนอยู่ภายในพระพุทธรูป คือ หลักพุทธธรรมที่เป็นแก่นแท้ เครื่องร้อยเรียงชุมชนและสังคม (Thankaew, 2012) ให้มีความสามัคคี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เห็นอกเห็นใจกันอย่างพี่น้อง ยึดโยงไปถึงวิถีชุมชน อาชีพเกษตรกรรมที่มีมาช้านานก็ถูกผนวกด้วยบุญกริยาวัตถุทางพระพุทธรูปกลายเป็นประเพณีที่เรียกว่า ฮีต 12 จนถึงปัจจุบันสอดคล้องกับแนวคิดวัฒนธรรมประเพณีอีสานพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมือง (Khamwansa, 1991)

นอกจากผลการศึกษาจะสอดคล้องถึงแนวคิดพุทธศิลป์แล้ว ยังสะท้อนให้เห็นคุณค่าของพุทธศิลป์ได้หลายด้าน เช่น ด้านจิตรกรรม ที่ Manichot (1986) ได้กล่าวไว้ว่า คุณค่าด้านพุทธศิลป์ถือว่าการยกย่องเชิดชูศาสนา และวรรณคดี นอกจากนี้ยังเป็นเครื่องประดับตกแต่งความสวยงามของอาคาร รวมถึงเป็นการแสดงออกซึ่งฝีมือและอารมณ์ของศิลปินโบราณ การถ่ายทอดองค์ความรู้ ความศรัทธาที่ชุมชนและผู้เขียนได้ถ่ายทอดลงบนฝาผนัง ซึ่งพบได้จากประเพณีวัฒนธรรมที่ปรากฏในจิตรกรรมฝาผนัง เช่น การลงช่วง หรือแม้แต่การเขียนภาพพุทธเจ้าก็จะเป็นภาพที่เป็นแบบฉบับของชุมชนทั้งรูปร่าง หน้าตา

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

พระพุทธรูปนับว่าเป็นประติมากรรมที่สำคัญและสร้างสรรค์เป็นจำนวนมากที่สุด อันสืบเนื่องมาจากพระพุทธรูปโดยเฉพาะลัทธิจารวากเป็นที่ยอมรับนับถือต่อเนื่องกันมานาน จากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน องค์พระพุทธรูปเปรียบเสมือนหัวใจของศิลปวัตถุทางศาสนา เพราะเป็นอุเทสิกเจดีย์วัตถุประสงค์ที่สร้างขึ้นเพื่อปรารภนาให้รำลึกถึงองค์พระพุทธรูป และเพื่อบ่มน้อมใจให้พุทธศาสนิกชนได้ระลึกถึงเหตุการณ์สำคัญต่างๆ ส่งผลต่อคุณค่าในการดำรงชีวิตของประชาชน ได้แก่ 1) ด้านจิตใจ 2) ด้านสังคม และ 3) ด้านวัฒนธรรม มีอิทธิพลของพุทธศิลป์ที่มีต่อการดำรงชีวิตของประชาชน ได้แก่ 1) ด้านจิตใจ 2) ด้านสุขภาพ 3) ด้านสังคม 4) ด้านจิตวิญญาณ 5) ด้านเศรษฐกิจ และ 6) ด้านการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ดังแผนภาพที่ 7

แผนภาพที่ 2 องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

สรุป

การศึกษาประวัติ พัฒนาการ และอิทธิพลของพุทธศิลป์โดยเฉพาะพระพุทธรูปองค์สำคัญประจำจังหวัดในแต่ละจังหวัดของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นชุดความรู้เกี่ยวกับพุทธศิลป์ที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของประชาชน อันจะเกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรม ที่มีคุณค่าและอิทธิพลของพุทธศิลป์ที่สำคัญในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1) หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง เช่น กระทรวงวัฒนธรรม กรมศิลปากร กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติทุกระดับ ควรมีนโยบายในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมกลุ่มนี้โดยเฉพาะ โดยให้การสนับสนุนทั้งบุคลากร งบประมาณ การสร้างองค์ความรู้ ร่วมกับสถาบันการศึกษาอย่างชัดเจน ให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์การพัฒนาพื้นที่ในภาคอีสานตอนกลาง เช่น การพัฒนาระบบขนส่งแบบราง ซึ่งมีการตัดพื้นที่ผ่านใกล้กับที่ตั้งของพระพุทธรูป เป็นต้น ซึ่งจะเป็นตัวเชื่อมในการสนับสนุนการท่องเที่ยวสู่ระดับภาคและภูมิภาคอื่น ๆ

2) หน่วยงานของคณะสงฆ์ ควรมีการนำเสนอข้อมูลเชิงวิชาการ ศิลปะ วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธรูปประติมากรรมขึ้น ควรมีการมุ่งเน้นให้ผู้เข้าวัดได้ศึกษาในด้านพุทธปรัชญาที่แฝงเร้นในพุทธลักษณะ

3) หน่วยงาน องค์การทุกภาคส่วนในพื้นที่ เช่น อบต. โรงเรียน ชุมชน และวัด เป็นต้น ควรนำทรัพยากรทางศาสนา โดยเฉพาะพระพุทธรูป พุทธศิลป์ ไปร่วมกันในการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม

ทั้งในเรื่องของการดูแลระบบภูมิทัศน์ การจัดการองค์ความรู้ การอนุรักษ์ฟื้นฟูและการประชาสัมพันธ์
เชิงการท่องเที่ยวผ่านสื่อต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ

4) โรงเรียนในพื้นที่ทุกระดับโดยเฉพาะโรงเรียนระดับมัธยม ควรมีการนำสื่อที่เกี่ยวข้องกับ
พระพุทธรูป พุทธศิลป์ไปช่วยเสริมในการเรียนการสอนในกลุ่มของสังคม ศาสนาและวัฒนธรรม ซึ่ง
อาจจะออกแบบเป็นบทเรียนภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ช่วยส่งเสริมศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม และ
วัฒนธรรม โดยความร่วมมือกับสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาในพื้นที่

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการร่วมมือการในการทำวิจัยเชิงบูรณาการองค์ความรู้ในทุกด้านโดยสถาบันการศึกษา
ร่วมกับชุมชนในประเด็นการพัฒนา รูปแบบและผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาพุทธศิลป์หรือคติการสร้าง
พระพุทธรูปสกุลช่างอีสานเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว

References

- Brahmabutra, P. (2019). Waiyawatakon Wat That, Wat That, Khon Kaen Province. *interview*.
April, 15.
- Department of Religious Affairs. (1982). *History of Buddha images in various postures*. Religious
Printing Press.
- Jantaratim, K., Wongsuwan, K., Pachimsawat, K., & Peammatta, J. (2021). Public opinion survey
on the government's economic policy of the NCPO. *International Journal of Multidisciplinary
in Management and Tourism*, 5(1), 29–35. <https://doi.org/10.14456/ijmmt.2021.4>
- Khamwansa, S. (1991). *History of Buddhism in Thailand*. MCU Press.
- Komutrattananon, J. (1996). *Aesthetics*. S. R. Printing Mass Products.
- Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (1996). *Thai Tripitakas*. MCU Press.
- Manichot, S. (1986). *Thai Painting*. Odeon Store Publishing House.
- Niyompong, N. (2019). President of the Buddhist Association of Kalasin Province. *interview*.
September, 10.
- Phasorn, P. (2019). Executive Committee of Wat Phochai. *interview*. April, 12.
- Phra Sophonpatanabundit. (2019). Abbot of Wat That, Khon Kaen Province. *interview*. April, 15.
- Phra Thepsitthisophon. (2019). Abbot of Wat Phra That Choeng Chum Worawihan Sakon Nakhon
Province. *interview*. October, 23.
- Phrakhrusarakitkosol. (2019). Abbot of Wat Mahawanaram Ubon Ratchathani Province. *interview*.
July, 15.

- Phrakrupariyatapattanakit. (2019). Assistant Abbot of Wat Klang Kalasin Province. *interview*. September, 10.
- PhrarajaRattanalongkorn. (2019). Nong Khai Provincial Priest and Abbot of Wat Phochai. *interview*. April, 12.
- Prachonsan, S. (2018). *Survey of local architecture*. Faculty of Industrial Technology Buriram Rajabhat University.
- Royal Academy. (2003). *The Royal Institute's Dictionary, 1999*. Nanmeebooks Publication.
- Saising, S. (2011). *Important Buddha images and Buddhist art in Thailand*. Ancient City Press.
- Siwong, P. (2019). Upasaka of Wat Phochai. *interview*. April, 12.
- Somdej Phra Buddhakosachan (P.A. Payutto). (2018). *Buddhist dictionary Vocabulary edition* (31st ed.). Sahathamik Printing.
- Sukkum, B. (2021). History, story and legend: values, roles and identity of Kui ethnic group at Ku Village, Ku Sub–district, Prangku District, Sisaket Province. *Journal of Multidisciplinary in Humanities and Social Sciences*, 4(3), 1067–1080.
- Suphakosol, R. (2019). Upasika Wat Mahawanaram. *interview*. July, 15.
- Tan, C. C., & Damnoen, P. S. (2020). Buddhist Noble Eightfold Path approach in the study of consumer and organizational behaviors. *Journal of MCU Peace Studies*, 8(1), 1–20.
- Thankaew, B. (2012). *Theravada Buddhist philosophy*. Odeon Store Publishing House.
- Thungmhungmee, T. (2017). A study of the principles of creating Buddha images from pollen in Burmese arts found in Lan Na. *Journal of Fine Arts, Chiang Mai University*, 8(2), 1–48.
- Wirapriyakun, S. (2011). *Sim Isan: A model of conservation and rehabilitation to promote cultural values through community participation*[Doctoral dissertation, Mahasarakham University].
- Yammuang, B. (1994). *Aesthetics of visual arts*. O.S. Printing House.